

PIRMA DALIS
JAUNYSTĒ

1

Anksčiau, kai dar nebuvo nei manęs, nei mano brolių ir seserų, nei gyvųjų, nei negyvųjų, buvo daug geriau. Tik mano motina vartėsi ant čiužinio kambarėlyje ir rėkė:

– Nugalabykit mane, Jėzau, Marija.

O Fafina ją ramdė:

– Nu patylėk, dar velnią prišauksi.

Ir taip tris dienas ir tris naktis, kol motinai baisiai suklykus gimė Gofredas, pirmasis iš mano negyvųjų brolių. Naujagimiui pliaukštelėjo per skruostą, kad pravirktų, bet tas neišleido nė garso, tad Fafina papurtė galvą ir tarė:

– Tai ženklas, kad Viešpačiui danguje reikėjo angeliuko.

Ji buvo mačiusi daugybę negyvagimių, ir Gofredas, nors anūkas, jai buvo toks pat kaip visi kiti.

Motina pažvelgė sielvartingai į sūnelį.

– Kodėl? – paklausė.

– Todėl, kad valgei per daug arbūzų. Nuo arbūzų pilve prisi-kaupia vandens ir vaikutis nuskendo, vargšelis.

Motina pasiguldė kūdikį šalia savęs, prakaitu, krauju ir nutekėjusiais vaisiaus vandenimis permirkusioje lovoje; neilgtrūkusi iš vilos Taraskonėje grįžo tėvas nuoga krūtine ir nieko nesykdamas priėjo prie jų. Dėbtelėjo be gailesčio į vaikutį, lyg šis būtų žvėrelis. Suėmė jam už burnos ir grįžtelėjo į save, akimirka įdėmiai paspoksojo, tada paleido.

– Negi nemoki nė vaikų gimdyt?

– Jūs mane vedėt, Primai. Dabar tokią ir turėsit, – atšovė ji įsmeigusi akis į randą vyro krūtinėje, kaip tik po širdimi.

– Žinau, po velnių.

O vakare išskuodė į viešnamį Borgo Pjane, juk mano motina tįsojo lovoje ir negalėjo sužinoti; parsidanginęs išsidrėbė šalia jos ir greta lopšyje tebegulinčio paklode uždengto vaikelio. Motina jam buvo uždėjusi raudoną kepuraitę, Fafinos nunertą vašeliu.

– Kokį vardą jam davei?

– Gofredo.

– Kur jį palaidosim?

– Prie mano vargšo tėvuko.

– Gerai, – nususukdamas pasakė jis, ir apie mirusį sūnų daugiau niekas neužsiminė.

Antrasis, Toninas, gimė liepą. Besilaukdama motina nelietė arbūzų ir per dieną išgerdavo tik penkis gurkšnius vandens, kad vaikelis nenuskęstų. Bet Toninas vis tiek gimė negyvas.

Motina jį apiprausė, gražiai aprengė ir tarė Fafinai:

– Pakvieskit kunigą Feronį, kad pašventintų.

Tada čiupo peilį žvėrių kailiams dirti ir, spiginant saulei, pusnuogė pėsčiomis nusigavo iki lauko Taraskonėje. Radusi arbūzą suvarė į jį ašmenis ir visą, su visomis sėklomis, sušlamštė. Kai baigė, jos pilvas buvo toks didelis, kad atrodė vėl nėščia.

Paskui gimė Ardžija. Ji atkeliavo į pasaulį per Devintines, gyva, plačiai atmerktomis akimis, pro namus žengiant procesijai. Motina žiūrėjo į mažylę, tarytum ši būtų šventas kūdikėlis Jėzus, nė neprisiliesdama, mat bijojo pražudyti ir ją. Tėvas rėžė, kad geriau būtų gimęs sūnus, kodėl po dviejų negyvų berniukų turėjo išgyventi būtent mergaitė? Fafina atšovė, kad pirma dukterė – motinos dešinė, ir jeigu jam netinka, gali nešdintis, kai tiek

iš jo naudos; paskui visi susėdo prie stalo, o naujagimė gulėjo lopšyje. Tačiau naktį Ardžija, nė nevirktelėjusi, liovėsi kvėpuoti ir rytą gulėjo ant savo mažos pagalvėlės sustingusi ir šalta, primerktomis akimis.

Ją palaidojo kitą dieną ir einant iš kapinių mano motina tarė Fafinai:

– Reikia pašnekėt su gydytoju Seriu Piniu.

Fafina nepravėrė burnos, nunarinusi galvą spėriai mynė iki pat dukros namų prie posūkio Švč. Mergelės Marijos kvartale. Mano motinai jau belipant laiptais aukštyr, tylutėliai, kone sau prabilo:

– Eik pas Dzambuteną, o ne pas Serį Pinį. – Ir mitriai nulėkė.

Mano motina kaip visada paklausė Fafinos, nes ši buvo protingiausia Kastrokare, protingesnė už merą ir netgi už kunigą, ir visi paisydavo jos nuomonės.

– Žinau, ko atėjote, – atvėręs duris pasakė Dzambutenas.

Liepė sėstis prie juodmedžio stalo, kurį buvo gavęs dovanų iš senatoriaus Belinio, kai šį išgydė nuo naktinių kliesių.

– Jeigu žinot, tai pasakykit, ką reikia padaryt.

Kastrokare dirbo gydytojas Seris Pinis ir mano močiutė Fafina, jo seselė, bet buvo ir Dzambutenas. Dėl negalavimų, nuo kurių galima išgyti, žmonės kreipdavosi į Serį Pinį. Dėl visų kitų, o jų buvo daugiau, eidavo pas Dzambuteną. Jis nusimanė apie žoleles, šaknis ir nuovirus – vienas Dievas težino, kokius, ir trejus metus gyveno Šv. Antano vienuolyne Montepaole, ten vienuoliai jį išmokė žolininkų paslapčių. O svarbiausia – padovanojo šventajam priklausiusią lazda, ir jeigu Dzambutenas paliesdavo lazda nesveikuojančią vietą, žmogus pasitaisydavo. Jis išgydė netgi doną Rakele, kuri, pagimdžiusi Bruną, paniro

į liūdesį; o vieną rytą, norėdamas atsidėkoti, iš Milano pas jį atvyko pats dučė, vežinas dešimčia dėžių Predapijaus apylinkių „Albanos“ vyno.

– Vaikai miršta, nes jūsų vyras neturi pakankamai kraujo, – paaiškino.

– Žinojau, kad tai jo kaltė.

Dzambutenas prilietė šv. Antano lazda vis dar išsipūtusį mano motinos pilvą.

– Bus nelengva.

– Man nerūpi. Pasakykit, ką reikia padaryt.

– Turite sulaukti mėnesinių. Tinkamos pirmosios po mergytės, kuri mirė, gimimo. Tada atsisėsti ant sidabrinio naktipuo-džio ir surinkti kraują, paskui įlašinusi dešimt lašų į „Sangio-veše“ vyną duoti išgerti vyrui. – Motina klausėsi Dzambuteno neprasižiodama. – Po dvylikos dienų jis turi su jumis sueiti, tada rytojaus dieną ir dar kitą. Paskui nevalia vienam į kitą žiūrėti. Jūs turėsite miegoti vienoje lovoje, o jis – kitoje. Jums gims dukra, ji bus paženklinta nelaimės, bet gyvens.

– Kaip tai – nelaimės?

– Ji neturės laimės, tačiau bus gailestinga. O būdama gailestinga matys daugiau dalykų, nei matome mes. Ir galės gyventi.

Mano motina nieko nesuprato, bet jo nepertraukė.

– Vėliau pagimdysite dar dvi dukras, jos bus sveikos. Jeigu jūsų dukros pagimdys, tai irgi dukrų.

– Vien mergytės.

– Vien mergytės.

– O ką daryt, kad gimtų berniukas?

– Ech, berniukas.

Ir atsistojo palydėti mano motinos iki durų.

– Kiek aš jums skolinga? – prieš išeidama pasiteiravo ji.

Dzambutenas neatsakė. Negalias, kurių išgydyti neįmanoma, vargšams gydydavo veltui.

Mano tėvai nebuvo vargšai, bent jau ne didesni vargšai nei kiti. Tėvas prižiūrėjo grafo Morelio vilą Taraskonėje, prie kelio tvirtovės papėdėje, o motina Švč. Mergelės Marijos turguje prekiaudavo iš vežimėlio lubinų pupelėmis. Kai kurie Kastrokaro gyventojai dirbo gydykloje ir jau turėjo tualetus, taip, baltas keramines tapyklas, kuriose, įpylus iš kibiro vandens, viskas nubėgdavo, kad nė nepastebėdavai ką nors padaręs, o mano tėvai eidavo į būdelę kieme, kuria naudojos ir kiti kvartalo gyventojai ir kurioje smirdėjo taip, kad ištrykšdavo ašaros, ir atsitūpdavo virš skylės, paskui greitai nusišluostydavo skudurą. Tačiau jie nebuvo vargšai: kiekvieną mėnesį įstengdavo sumokėti nuomą už butą ties Nacionalinės gatvės posūkiu ir beveik neturėjo skolų, tėvas nusipirkdavo cigarečių ir vakarais traukdavo į užėigą, o kartais slapčiomis netgi į viešnamį, be to, jiedu kieme laikė kiaulę, gautą dovanų iš grafo, ir laukė, kol galės ją paskersti šv. Antano atleidams. Jie nebuvo vargšai, bet ir ne turtuoliai, ir motina nenutuokė, kaip prasimanyti sidabrinį naktpuodį, apie kurį kalbėjo Dzambutenas.

Anksti rytą įsėdusi į autobusą nuvažiavo į Forlį, kurį visi vadino Didžiuoju miestu, nes kai jį pasiekdavai, matydavai, kur prasideda, bet neregėdavai, kur baigiasi. Rado krautuvininką ir geležies dirbinių krautuvę, tačiau tokio dalyko niekas neturėjo. Galiausiai sutiko tarnaitę dirbančią moteriškę iš Kastrokaro. Ši paaiškino, kad jos šeimininkė einanti pirkti sidabrinų indų ir stalo įrankių į krautuvę šalia Kotonjo vartų, kur prekės atkeliaujančios iš Bolonijos, tad motina ten ir nukulniavo. Nusiiminusi pažiūrėjo į savo atvaizdą kriošto induose, mintydama

apie skurdo našlą ir tvaiką, ir pasiteiravo krautuvininko, ar turi sidabrinį naktipuodį.

Šis pasirausė po lentynas.

– Čia ne visai naktipuodis, tai saldaininė.

– Kas tokia?

Krautuvininkas paaiškino, kam naudojamas indas. Motina nusprendė: „Tiks ir pasisioti“, ir paklausė:

– Kiek kainuoja?

– Keturis šimtus lirų.

Jai susvaigo galva.

– Pirkiau už tris šimtus.

– Trys šimtai penkiasdešimt.

– Gerai.

Grįžusi į Kastrokarą ir sulaukusi antradienio, kai vyko gyvulių turgus, nuėjo parduoti kiaulės, kurią mano tėvas buvo gavęs dovanų iš grafo Morelio už tarnybą.

Pamatęs saldaininę, bet nebeišvydęs kiaulikės, tėvas ne iškart viską suprato, tada priblokštas puolė mano motiną.

– Tu išprotėjusi! – išrėkė griebdamas jai už plaukų. Paskui prirėmė ją prie spintos. – Pražudysi mane!

Ir trenkė jos galvą į kampą. Ištryškęs kraujas aptaškė motinai veidą.

– Kaip džiaugiuosi, kad tąkart jus kone pribaigiau! – iškošė ji pro dantis, o akyse mirguliavo – buvo benualpstanti.

– Kad jau pradėjai, turėjai pribaigti: būčiau mažiau kentėjęs!

Motina užsimerkė, o kai vėl atsimerkė, tįsojo lovoje aprišta galva ir perkreipta ranka. Taip pragulėjo savaitę. Aštuntą dieną išvydo, kad jai prasidėjo moterų liga, atsisėdo ant saldaininės, kurią laikė paslėpusi spintoje, ir padarė tai, ką buvo prisakęs Dzambutenas.

Aš gimiau 1924-ųjų birželio 10 dieną, lygiai po devynių su puse mėnesio, Didžiajam varpui mušant vidurdienį.

2

Kai Fafina pasakė:

– Gimė mergytė, ji gyva, – mano tėvas buvo ką tik grįžęs iš Taraskonės. Pažvelgęs į žmoną drėbė:

– Duok jai trumpą vardą, nes ant antkapio nebėra vietos. – Ir nuėjo į užėigą pasiginčyti su socialistais. Šie vis tvirtino, kad fašistai laimėjo rinkimus įsitvėrę lazdas, priėmę deputato Ačerbo vardu pavadintą įstatymą ir suklautoję rezultatus ir kad apie tai parlamente Romoje pasisakė netgi deputatas Mateotis*; o tėvas įniršęs atkirsdavo, kad dučė nudės tuos bukagalvius kaip šunis. Mano motina kartu su Fafina tekinomis nunešė mane pas kunigą Feronį pakrikštyti ir tas patarė pavadinti mane Redenta**.

– Jeigu mirs, bus išganyta Kūrėjo. Jei gyvens, vadinasi, bus išganyta nuo kitus jūsų vaikus pražudžiusios nuodėmės.

Kastrokare visi laukė žinios, mirsiu aš ar ne, bet vakare vis dar buvau gyva, kitą rytą irgi. Tėvui parėjus namo, motina pranešė:

– Mergytė jaučiasi gerai, mes ją pakrikštijom.

Jis atsakė:

– Na ką gi. – Ir nė nežvilgtelėjęs atsisėdo prie stalo. Buvo įširdęs labiau nei įprastai.

Fafina paklausė:

* Giacomo Matteotti (1885–1924) – Italijos politikas, socialistų lyderis, drąsiai kritikavęs fašistų smurtą ir rinkimų klastojimą (*čia ir toliau – vertėjos pastabos, jei nenurodyta kitaip*).

** *Redenta* (it.) – išganyta, išvaduota.

– Nejau nenorit sužinoti, kuo ji vardu? Kas, po galais, toj jūsų galvoj?

Tėvas įsipylė išgerti ir atkirto:

– Mateotis.

Kastrokarą buvo ką tik pasiekusi žinia, kad Mateotis pagrobtas.

– Kas nutiko? Bene ji nužudė?

– Tikiuosi, kad taip, bent jau išmoks nesikišt į kitų reikalus.

Praėjo savaitė, mėnuo, du. Miestelyje žmonės tebekartojo: „Šita nesulauks nė šventojo Roko“, bet per šv. Roką aš vis dar buvau gyva, o deputatą Mateotį kaip tik tądien rado negyvą Kvartarelos girioje netoli Romos, iš jo tebuvo likę vien kaulėliai.

Nors motina niekam neišsidavė lankiusis pas Dzambuteną, Kastrokare visi šitai žinojo arba bent jau įtarė, o tai vienas ir tas pats. Pasklido gandas, kad norėdama susilaukti manęs ji buvusi užkerėta juodosios magijos burtais, mat Dzambutenas anksčiau gyvenęs pas vienuolius, o niekas taip gerai nepažįstas velnio kaip Dievas. Ir žmonės nusprendė, kad aš taip pat esanti paženklinta šeimos nelaimės, mirusių nepakrikštytų brolių ir sesers nedalios, ir kad anksčiau ar vėliau toji nedalia vėl atsidinginsianti – tereikėjo sulaukti, kada ir kaip.

Gulėjau lopšyje ramiai, nekrutėdama, išplėtusi akis. Neverčiau, nemiegojau, nevalgiau – suvystyta nuo galvos iki kojų leidau laiką žiūrėdama į kambarėlio lubas. Didžiajam varpui kaskart išmušus valandą, motina prisikišdavo mane prie pieno priplūdusios krūties ir aš įkniaubusi veidą į šiltą jos kūną iš lėto pažįsdavau tiek, kad nemirčiau. Paskui nė nesukūkčiojusi vėl įsistebeilydavau į vieną tašką. Prabėgus dviem savaitėms motina vėl ėmė dirbti turguje. Paguldydavo mane į vežimėlį tarp lubinų pupelių maišų ir kalbėdavosi su žmonėmis.

– Vargšelei kažkas negerai, – sakydavo jie.

– Jinai paženklinta nelaimės, – ramiai kartodavo motina spausdama man prie lūpų krūtį.

– Bet jos veidelis gražus, – pridurdavo žmonės, tuo „bet“ parodydami, kad manęs gaili. „Bet ji gera“, „bet ji rami“.

Bet ji ne tokia kaip kiti.

– O kodėl ji neverkia? – vakare klausdavo tėvas.

– Dar verks. Visos moterys anksčiau ar vėliau pravirksta.

Jis žnybtelėdavo man į kojytes arba suduodavo rykšte, kad imčiau žliumbti. Aš užsimerkdavau ir vos vos suknerkdavau.

– Gal ji nebylė? – spėliodavo tėvas. Arba: – O gal akla?

– Sakau jums, mūsų dukra paženklinta nelaimės.

– Gal ji kvaila, ir tiek, bet kad jau gimė, tai teks laikyt.

Išaušo Didysis penktadienis. Mano motina virtuvėje Velykų pietums kočiojo taljetelių tešlą iš šešių kiaušinių. Kažkas pasibeldė, ji nuėjo atidaryti durų ir priešais save išvydo viršilą Belį.

– Ko norit? – pasiteiravo stovėdama ant slenksčio.

– Adaldžiza, turite eiti su manimi.

Motina įsispoksojo į jį pykčio, o galbūt paniekos kupinu žvilgsniu – tie jausmai dažnai susiliedavo į vieną.

– Kaip tai? Kur?

Viršila Belis buvo kilęs iš Pietų Italijos, Kastrokare gyveno vienas, toli nuo žmonos ir vaikų, ir kartą per peštynes pas Frakì sulaikė tokį anarchistą, kuris vos nesuskaldė mano tėvui į galvą kėdės. Viršila buvo geras žmogus.

– Pati žinote kur. Atidėlioti nebegalima.

– O kodėl? Aš dora, tas, kas turėjo man atleisti, atleido.

– Adaldžiza, bet jūs padarėte sunkų nusikaltimą. Atleidimo neužtenka.

Tada ji nulėkė į miegamąjį, pagriebė mane iš lopšio ir ėmė purtyti.

– Jūs norit, kad šita mažutė mirtų! Ji dar žinda!

– Pasiimsite kartu. Žįs kameroje Ravalдино tvirtovėje.

Viršila žengė porą žingsnių link mano motinos, bet ši šoko jam į akis:

– Negaliu! Aš vėl laukiuosi!

Paskui atsitraukė ir akimirksniu pasikėlė sijoną norėdama parodyti apvalų pilvą, pūpsantį po drobiniais apatiniais. Viršila nususuko.

– Švenčiausioji Dievo Motina, užsidenkite!

– Besilaukianti moteris negali sėsti į kalėjimą.

Viršilą iš įtūžio pylė prakaitas. Jis pagalvojo apie sunkumus, jei reikėtų priimti gimdymą Ravalдино tvirtovėje, kur nebuvo nei lovų, nei palų – vien plikos sienos.

– Tai tiesa, – pasakė. – Bet vos tik pagimdysite, turite atvykti į kalėjimą – toks įstatymas.

– Įstatymas kaip autas, kaip nori, taip vynioji.

– Tai irgi tiesa, – pripažino jis ir buvo beeinąs.

– Su kuo pietausit per Velykas? – paklausė mano motina, viršilai tebestovint ant slenksčio.

– Vienas.

– Tada papietaukit su mumis, – pasiūlė motina ir vėl ėmė kočioti tešlą.

Marijana, pirmoji iš mano gyvųjų seserų, gimė 1925-ųjų rugsėjį, o aš tebegulėjau nejudėdama ant savo mažo čiužinėlio, nevaikščiojau ir nekalbėjau.

– Ir ką, po šimts, darysiu su dar viena dukra! – suriko tėvas urgzdamas iš siuto.

– Laikysit ir tylėsit. – Motina įkėlė Marijaną į medinį lopšį

šalia manęs, vienos galva prie kitos kojų, bet ši verkė ir klykė, tad galiausiai motina pasiguldė ją į lovą tarp savęs ir mano tėvo.

– Kone geriau ta kvailė, – mėgindamas užmigti sumurmėjo jis.

Mano tėvai susipažino tądien, kai Fjorino užėjo įvyko nelaimė, nuo to laiko visi vadino užėigą „Siaubu“. Fjorinas turėjo druskos ir rūkalų krautuvę ties kelio į Florenciją posūkiu, tarp Kastrokaro ir Dovadolos, bet nieko neuždirbdavo, mat krautuvė buvo per toli nuo miestelio ir žmonės mieliau pirkdavo cigaretes pas Fraki arba miestelio krautuvėje. Todėl jam šovė mintis atidaryti užėigą su šokių aikštele. Kieme, kur laikė gyvulius, įrengė virtuvę ir medinę šokių aikštelę. Po pergole ant stalų pristatydavo apipintų vyno butelių ir pridėdavo ant iešmų keptų viščiukų, o iš Faencos, Lugo arba Riminio pakviesdavo muzikantų. Jam sekėsi. Žmonės atsiplėsdavo viščiuko, vynmedžių lapais nusivalydavo rankas, gerdavo ir šokdavo aikštelėje. Norintys pasilinksinti atkakdavo pas Fjoriną iš Tera del Solės, Kastrokaro ir netgi iš Didžiojo miesto.

Mano motinai buvo septyniolika ir ji niekuomet neidavo į šokius. Fafina dirbo dienomis ir naktimis: dienomis lankydavo ligonius, o naktimis budėdavo prie mirusiųjų, tad mano motina turėjo rūpintis benkartais, kuriuos iš uršuliečių globojamos prieglaudos atsiųsdavo pas močiutę, kad ši išmaitintų juos už penkias liras per savaitę.

Tačiau tądien pasitaikė gražus oras, nereikėjo budėti nei prie sunkių ligonių, nei prie velionių, taigi Fafina tarė: „Daldžiza, eik pasibūti pas Fjoriną ir susirask kavalierių.“

Ši apsilanko suknelę, kurią buvo užsakiusi pasiūti brolio Aldo vestuvėms, bet tas žuvo kare prie Pjavės, ir sykiu su Tunjaca, dar

nesusižadėjusia drauge iš kvartalo, patraukė pėsčiomis pas Fjoriną. Pusiaukelėje, kai nuo saulės jau buvo permirkusios prakaitu, o suknelių palankai dulkinai, prie jų prisigretino du dviračius minantys vyrai nuogomis krūtinėmis.

„Panelės, ar Fjorino šokių aikštelė čia netoliese?“ – pasiteiravo vienas iš jų, drąsesnis. Abi pažvelgė į jį, po ruda berete – didžiulė tamsių plaukų kupeta, akys juodos, pečiai platūs, suprakaitavę, raumeningi. Jos suprato, kad tai tik dingstis. Vyras puikiai žinojo, kur šokių aikštelė, ir tai jas pamalonino. „Taip“, – atsakė net nestabtelėjusios. „Sėskit ant dviračių, – pasiūlė tiedu, – nuvešim.“

Drąsuolis, tai yra mano tėvas, vikriai nulipo nuo dviračio ir prisiartino prie mano motinos – iš dviejų gražesnės. Tačiau ji rimtu balsu pareiškė: „Ačiū, eisime pėsčiomis“, – slapta žvilgčiodama į tą gražų jaunuolį. „Tada eisim pėsčiomis su jumis“, – atsakė jis. Mano motina atsiduso. „Kaip norit.“

Tunjaca žingsniavo priekyje su kitu vaikinu, o mano tėvai ėjo už jų, šiek tiek atsilikdami. Pakeliui jis papasakojo esąs iš Tera del Solės, visai neseniai grįžęs iš karo, per kurį, tegul jam bus atleista už nekuklumą, nudėjęs daugiau nei dvylika austrų, ir dirbantis nešiku Forli stotyje. „Aš nesu buvusi Forli“, – prisipažino mano motina. „Didžiajame mieste? Tyčia taip sakot, ką? Kitą sekmadienį palydėsiu jus į miestą“, – tarė jis, o ji apsimetė neišgirdusi ir šypsodamasi nusisuko.

Prieš įžengdamas pas Fjoriną jaunuolis rankomis nusibraukė prakaitą, apsivilko marškinius, kuriuos buvo pririšęs prie dviračio skersinio, iš po balnelio išitraukė briliantino indelį ir susitėpė plaukus. Blizgančiais plaukais ir švariais marškiniais pakvietė mano motiną sušokti polką. Iki tos akimirkos ji buvo šokusi tik du kartus, per Gėlių Dievo Motiną ir per šv. Roką.